

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXVIII (2020).
Книжка / Issue 1

КИНОТО В ПЛОВДИВ ОТ 1944 ДО СРЕДАТА НА 60-ТЕ ГОДИНИ НА ХХ в.

Методи КРУМОВ

CINEMA IN PLOVDIV
(1944 – mid-1960s.)

Metodi KRUMOV

***Abstract:** This article presents a brief history of Plovdiv's cinemas from 1944 to the mid-1960s. It follows the fortune of Plovdiv's movie theatres and the occurrence of new ones. The text gives information about the program, the number of movie screenings and also the number of visitors.*

***Keywords:** Plovdiv; cinema; history; movies; socialism.*

С появата си в края на 19 век и досега киното играе важна роля в културния живот. През Студената война е едно от основните средства за пропаганда. Както театъра и литературата, киното може да се използва за възпитание, проповядване и моделиране на идеи. Статията е посветена именно на тази проблематика. За историята на кината в Пловдив пише историкът Костадин Костов [Костов, К. 1999]. Изследователят на Пловдив Владимир Балчев обръща внимание на историята на кино „Екселсиор“ [Балчев, В. 2012, с. 64–67]. Една от последните публикации за историята на киното в Пловдив е на Петър Кърджилов от Института за изследване на изкуствата при БАН, който изнася неизвестни досега данни за историята на киното в Пловдив в периода 1899–1912 г. [Кърджилов, П. 2012, с. 35–46].

В статията си представям развитието на киното в Пловдив след 9 септември 1944 г. до средата на 60-те години на 20 век, като основната ми цел е да опиша как властта използва киното като средство за пропаганда и възпитание на обществото. Историкът Иван Еленков в своите изследвания засяга темата за киното при социализма. Той цитира писмо от Дирекцията на труда до Съюза на кинопритежателите от октомври 1945 г., в което се казва, че киното е „един от най-могъщите институти за възпитание, култура и забава“ [Еленков, И. 2013, с. 129]. В изследването си съм обърнал подробно внимание на съдбата на кината, съществували отпреди 9 септември 1944 г., и появата на нови кина в града до средата на 60-те години на 20 век.

Основните използвани източници от мен са фондът на Градския народен съвет (ГНС) и фондът на предприятие „Кинефикация“, както и вестници, в които се оповестяват филмите, излъчвани по кината. Историята на киното в Пловдив е слабо проучена през въпросния период и настоящото изследване може да послужи като основа за по-нататъшни научни дирения.

---

* Методи Крумов – докторант в ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград; България; @: met8@abv.bg

До 1944 г. в Пловдив има 5 киносалона. Първото кино в града – „Екселсиор“, е открито през 1912 г. Сградата на киното представлява смесица от стиловете барок и рококо. Преди това на мястото на бъдещото кино се е намирала сградата на хотел „Велико Търново“, притежание на богатата фамилия Станчиди (Станчеви). „Екселсиор“ е първата сграда в България, построена специално за киносалон. Сградата на „Екселсиор“ е замислена още през далечната 1896 г. от внучката на Големи Вълко Чалъков и Гюмюшгердан – Александра Станчева (Станчиди), която израства и живее в космополитния Пловдив. Нейните инициали днес могат да се видят върху розетката на фасадата на кино „Екселсиор“ (днес „Хр. Ботев“). Сградата е окончателно завършена през 1906 г. от арх. Александър Ставрев. Италианецът Карло Вакаро, крупен тютюнев магнат, притежател на фабрика „Български орел“, а по-късно и – на Съединени тютюневи фабрики „Картел“, дълго време ползва сградата като наемател. По някои сведения той се договаря с фамилията Станчиди на мястото на хотела им да се издигне кино и така става негов собственик. Карло оставя сина си Едмондо да управлява „Екселсиор“. Цялото вътрешно пространство на сградата е пригодено за кинозала с голям партер, висок балкон с ложи и голямо и красиво стълбище. Салонът на киното е голям и с капацитет около 400 места и още над 200 на балкона, плюс пет големи ложи. Под екрана има оркестрина, в която са озвучаващите оркестри при проекциите на нямото кино. През юни 1929 г. за първи път в Пловдив започва инсталирането на апаратура за филми със звук [Тотев, Б. 2017, с. 239].

През 1927 г. е открито кино „Астория“, построено на мястото на шадравана пред днешната сграда на Общината. През 1934 г. киното е прекръстено на „Капитол“.

През 1929 г. е открит киносалонът „Пикадили“. Намира се на източния тротоар на ул. „Александър I“, между кината „Балкан“ и „Ботев“, срещу бившия хотел „Берлин“, срещу стълбището за „Сахат тепе“ [Тотев, Б. 2017, с. 240].

През 1941 г. е открито кино „Балкан“ с премиерата на унгарския филм „В пламъците на любовта“. То се намира се в западната част на главната улица „Александър I“ на ъгъла, в който се пресича с ул. „Патриарх Евтимий“. Преди да бъде построено киното, на това място се е намирала прочутата сладкарница „Пчела“ с голяма зала, лятна градина и изискана клиентела. През 1937 г. сладкарницата изгаря и на свободния терен предприемчивият собственик започва строежа на една от най-големите и значителни сгради на Пловдив, по проект на пловдивчанина архитект Константин Панайотов. Сградата е построена през 1938–1940 г. и в нея има кино, магазини и кантори [Тотев, Б. 2017, с. 241].

Други кина, съществували за кратък период от време преди Девети септември 1944 г., са: кино „Модерен театър“, открито през 1919 г. с преустройство на салона на театър „Шести август“, което е съществувало 8 години. Кино „Орион“, второто лятно кино в Пловдив, е открито през юни 1927 г. на площад „Цар Симеон“, като по-късно теренът е продаден, киното е съборено и на неговото място е построена сградата на Телеграфо-пощенската станция. Кино-театър „Електра“ е открит през октомври 1927 г., намирал се е до стария мост на „Марица“ в квартал „Кършияка“. Кинотеатър „Пикадили“ – лятно кино, което е открито през юли 1929 г. на площад „Джумая“, на мястото, където е изнасял представления театър „Люксембург“ [Тотев, Б. 2017, с. 241].

Една от първите задачи на новата власт, която оценява значимостта на киното като средство за пропаганда, е да изземе кината от частните лица. За директори на кината са назначавани партийни кадри. Непосредствено след Девети септември 1944 г., на 12 септември се изземва кино „Балкан“ от Лука Тодоров и се предава за експлоатация на Отечественния фронт с директор Стефан Величков. По-късно на мястото на Величков е назначен Иван Трифонов, а впоследствие – Ботю Михайлов [ДА – Пловдив, Ф. 1054, а.е. 16, оп. 1, л. 1]. Кината отпреди 9 септември 1944 г. се преименуват. Кино „Капитол“ е предоставено за ползване на трудовите бригади и е преименувано на „Септември“, кино „Пикадили“ – на Дружеството на бойците против фашизма, като е преименувано на кино „Република“ [Отечествен глас, № 968, 4 ноем. 1947 г.]. Последното от кината „Екселсиор“ е дадено на читалище „Христо Ботев“ и приема

същото име [ДА – Пловдив, Ф. 1054, а.е. 18, оп. 1, л. 1]. През 1945 г. в кино „Балкан“ се изнасят първите лекции на новооткрития Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“. В края на 1946 г. летният театър „Орион“ на Гочев и Д. Дженев в Пловдив се закрива [ДВ, № 300, 28 дек. 1946 г.]. Причината новата власт веднага да се заеме с изземането и преименуването на кината е тази, че те служат като средство за пропаганда. По онова време все още няма телевизия. Пропагандата се извършва главно по вестниците, радиото и в киното.

На 20 юни 1948 г. става национализацията на кината, които дотогава се ръководят централно от София. Държавните и национализираните кинозалони се предават на Държавното предприятие „Българска кинематография“: в Пловдив – това са кината „Балкан“, „Република“, „Христо Ботев“ и „Септември“; в Карлово – „Цанко Церковски“; в Асеновград „Общинско кино“. В Карлово кино „Модерен театър“ се закрива [ДВ, № 116, 20 май, 1948 г.]. През 1949 г. се създава Окръжно управление с началник Иван Иванов, който за кратко се задържа на този пост, а негов заместник след това е Иван Терзийски (дългогодишен директор на Музея на революционното движение, политически затворник отпреди 9.IX.1944 г.). Съставът на управлението се състои от началник, кадровик, главен счетоводител, касиер-книгководител и технически инспектор. Също така се създава Околийско управление с началник Христо Николов. В състава му влизат началник, счетоводител, помощник-счетоводител, касиер и книгководител [ДА – Пловдив, Ф. 1054, а.е. 16, оп. 1, л. 1].

Преди Девети септември 1944 г. в окръг Пловдив има кина само в Перушица, Брестовица, Калояново и Труд. От 1946 до 1952 г. се построяват кина в селата: Цалапица, Секирово, Генерал Николаево, Войводиново, Куртово Конаре, Устина, Градина, Дебър, Бяга и Козарско [ДА – Пловдив, Ф. 1054, а.е. 16, оп. 1, л. 1].

През 1949 г. Българският червен кръст в Пловдив организира в съгласие с Комитета за наука, изкуство и култура подвижно кино, което обикаля всичките села на околията и прави прожекции. Посетени са над 40 села в Пловдивската околия и са изнесени около 90 прожекции [Отечествен глас, № 1402, 10 април, 1949 г.]. Това кино е временно и след 1949 г. престава да съществува.

През 1951 г. в малцинствения квартал „Столипиново“ по случай 9 септември в читалище „П. К. Яворов“ се открива ново кино – клон от кинотеатър „Балкан“ [Отечествен глас, № 2152, 9 септември, 1951 г.]. За съдбата на това кино след 1951 г. нямаме сведения.

На 1 юли 1952 г. в гр. Пловдив е открито Окръжно управление на ДП „Кинификация“. Преди това предприятието е било към ОНС – Пловдив. Към него са на отчет девет околийски управления на „Кинификация“: Асеновград, Девин, Карлово, Пазарджик, Панагюрище, Пещера, Пловдив, Първомай и Смолян. Към 1955 г. предприятието има общо 119 кина, от които 23 са градски стационарни, 45 – селски стационарни, 29 – на малък район и 22 – подвижни. Задачата на управлението е да организира, ръководи и контролира дейността на държавната и обществената кинорежа в Пловдивски окръг. При административното деление през 1959 г. районът на предприятието се стеснява, но функциите остават същите. На 30 август 1963 г. към Окръжното предприятие се присъединява градското предприятие „Кинификация“ – Пловдив [в описа на ДА – Пловдив, Ф. 697, 154 а. е., 1954–1966].

На 1 януари 1953 г. се създават околийски клонове на „Кинификация“. Мащабът на действие се простира на териториите на административните околии. Те са пряко подчинени на Окръжното управление „Кинификация“ – Пловдив. Във връзка с административното деление през 1959 г. с Разпореждане № 409 от 2 април 1959 г. околийските клонове „Кинификация“ се закриват [в описа на ДА – Пловдив, Ф. 45, а. е., 1953–1959].

Градско предприятие „Кинификация“ (Пловдив) е създадено с разпореждане на МС от 2 април 1959 г. Задачата му е да организира, ръководи и контролира кинорежата на територията на Градския народен съвет, да осъществява правилно културно-масовата работа и да възпитава чрез киното трудещите се в социалистически дух. С решение № 332 от 7 август 1963 г. [ДВ, бр. 68 от 30 авг. 1963 г.] МС разрешава да се слоят Окръжното и Градското предприятие „Кинифи-

кация“ в едно предприятие, като последното престава да съществува [в описа на ДА – Пловдив, Ф. 1054, 19 а. е., 1959–1963].

Фонд „Работна заплата“ за 1961 г. и тримесечия на ГП „Кинефикация“ за гр. Пловдив [ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 243, оп. 3, л. 60]

Показатели	Мярка	План за 1961 г.	Тримесечие			
			I	II	III	IV
Численост в това число административно-управленски състав	Брой	170	167	171	172	167
		23	23	23	23	23
Средна работна заплата	Лева	6941	1730	1720	1779	1742
Ф. Р. З. – Списъчен състав	Лева	1180	289	294	306	291
Ф. Р. З. – Несписъчен състав		30	8	7	7	8

Средната годишна заплата в България през 1961 г. е 9932 лв.; през 1962 г. в България се прави деноминация на парите при съотношение 10:1.

Фонд „Работна заплата“ за 1963 г. и тримесечия на ГП „Кинефикация“ за гр. Пловдив [ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 243, оп. 3, л. 141]

Показатели	Мярка	План за 1963 г.	Тримесечие			
			I	II	III	IV
Численост в това число административно-управленски състав	Брой	166	164	166	170	164
		15	15	15	15	15
Средна работна заплата	Лева	843	212	211	212	208
Ф. Р. З. – Списъчен състав	Лева	140	34.8	35.1	36	34.1
Ф. Р. З. – Несписъчен състав		1, 5	0.3	0.4	0.4	0.4

През 1963 г. средната работна заплата в страната е 1051 лева. И от двете таблици се вижда, че работната заплата в ГП „Кинефикация“ е под средната за страната.

Брой места на постоянните кина в Пловдив през 1952 г.
[ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 264, оп. 2, л. 5]

Показатели	План за 1952 г.	I-во тримесечие	II-ро тримесечие	III-то тримесечие	I-то V тримесечие
Постоянни кина	5 кина с 2,580 места	5 кина с 4076	5 кина с 4076	5 кина с 4076	5 кина с 4076

Към 1952 г. към киносалоните са включени още четири постоянни кина: „Септември“, „Христо Ботев“, „Република“ (с филиал – кинопарк „Родина“), „Балкан“ (с филиал – ки-

нопарк „България“) и новооткритият киносалон „Георги Търнев“ (на 06.01.1952 г.) в квартал „Филипово“. Точният брой на местата в постоянните кинотеатри с филиалите към тях е 4076 [ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 264, оп. 2, л. 4].

Сградата на кино „Георги Търнев“ е принадлежала на гимнастическото дружество „Тракийски юнак“, основано през 1896 г. в Пловдив. Негова е била и сградата, в която сега се помещава Телевизионен център – Пловдив. През 1930 г. Ламбри Карабатаков дарява парцел от 1061 кв.м с изричното условие, „че Юнашкото дружество ще построи своя собствена сграда – „салон“ и „надареното дружество няма право за вечни времена да продава дарения имот“, също и „дарението, направено с настоящия нотариален акт, не се отменява даже и с разтурване на надареното гимнастическо дружество“. Собственикът на аптека „Марица“ Харитон Куев пък дарява парите за началото на градежа. През 1932 г. е построен гимнастическият салон „Тракийски юнак“. Хиляди жители на Кършияка участват доброволно в градежа. Най-дейни са членовете на Юнашкото дружество. През 1950 г. са проведени бригади за превозване на камъни за пристройка зад сцената на подарения от бившето гимнастическо дружество салон, прехвърлен на читалището при посредничеството на ГНС. Това става със заем от фонд „Кооперативен строеж на читалищни сгради“ и с читалищни средства. В градежа на пристройката се включват и младежите от колектива „Ламбри Иванов“, които дават 500 трудовни. През 1963 г. излиза закон, според който тогавашната „Кинефикация“ безвъзмездно прибира под шапката си всички български киносалони. На практика кино „Георги Търнев“ е национализирано като всички останали в страната [Днес, № 85, 25 септември, 2000 г., с. 5].

План за дейността на кино „Георги Търнев“ за 1952 г.

[ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 264, оп. 2, л. 8]

Показатели	План за 1952 г.	План за първо тримесечие	План за второ тримесечие	План за трето тримесечие	План за четвърто тримесечие
Брой места	345				
Художествени филми	45	16	10	9	10
Документални филми	5			2	3
Научно-популярни филми	10	1	3	3	3
Брой посетители	122,00	36,000	29,000	26,500	30,500
Оперативен персонал	2	2	2	2	2
Административен персонал	2	5	5	5	5
Обслужващ персонал	5	5	5	5	5
Доход	6,350,000				

План за дейността на кино „Република“ за 1952 г.

[ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 264, оп. 2, л. 9]

Показатели	План за 1952 г.	План за първо тримесечие	План за второ тримесечие	План за трето тримесечие	План за четвърто тримесечие
Брой места	479				
Художествени филми	47	14	7	11	15
Документални филми					
Научно-популярни филми	13	5		2	6
Брой посетители	496,000	135,000	110,000	120,000	131,000
Оперативен персонал	3	3	3	3	3
Административен персонал	2	2	2	2	2
Обслужващ персонал	10	10	10	10	10
Доход	29,300,000				

План за дейността на кино „Балкан“ за 1952 г.
[ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 264, оп. 2, л. 10]

Показатели	План за 1952 г.	План за първо тримесечие	План за второ тримесечие	План за трето тримесечие	План за четвърто тримесечие
Брой места	650				
Художествени филми	37	10	9	8	10
Документални филми					
Научно-популярни филми					
Брой посетители	570,000	151,000	140,000	123,000	156,000
Оперативен персонал	3	3	3	3	3
Административен персонал	2	2	2	2	2
Обслужващ персонал	12	12	12	12	12
Доход	35,000,000				

План за дейността на кино „Христо Ботев“ за 1952 г.
[ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 264, оп. 2, л. 11]

Показатели	План за 1952 г.	План за първо тримесечие	План за второ тримесечие	План за трето тримесечие	План за четвърто тримесечие
Брой места	586				
Художествени филми	43	12	10	9	12
Документални филми	4	1		1	2
Научно-популярни филми	3	2			1
Брой посетители	428,000	134,000	113,00	107,000	128,000
Оперативен персонал	3	3	3	3	3
Административен персонал	2	2	2	2	2
Обслужващ персонал	13	13	12	12	13
Доход	29,000,000				

План за дейността на кино „Септември“ за 1952 г.
[ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 264, оп. 2, л. 12]

Показатели	План за 1952 г.	План за първо тримесечие	План за второ тримесечие	План за трето тримесечие	План за четвърто тримесечие
Брой места	385				
Художествени филми	42	10	10	11	11
Документални филми					
Научно-популярни филми					
Брой посетители	388,600	113,650	87,150	81,750	106,050
Оперативен персонал	2	2	2	2	2
Административен персонал	1	1	1	1	1
Обслужващ персонал	9	9	9	9	9
Доход	22,000,000				

През този период започва профилирането на кината. Документални филми се излъчват само в кината „Георги Търнев“ и в „Христо Ботев“. Научно-популярни филми се излъчват в три от кината. Най-много научно-популярни филми, 13 на брой, се излъчват в кино „Република“, 10 филма се излъчват в кино „Георги Търнев“ и само три в кино „Христо Ботев“. Във всички кина се прожектират най-много художествени филми.

През отчетната 1952 г. планът за броя на кинотеатрите и местата в тях е преизпълнен. Преизпълнен е планът за броя на прожектираните филми. Не е изпълнен планът за посетителите. Причина за това са липсата на премиерни филми и недобре организирани колективни посещения. Най-голяма посещаемост през годината има кино „Балкан“ (за последното тримесечие на годината има 154.573 посетители), а най-много колективни посещения има кино „Христо Ботев“. През последното тримесечие на 1952 г. новото кино „Георги Търнев“ има 30.564 посетители, а за цялата година – 83.634 [ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 264, оп. 2, л. 65].

През 1953 г. е извършен ремонт в кино „Христо Ботев“ [Отечествен глас, № 2829, 13 ноем. 1953 г.]. В кинематографията в началото на 50-те години на ХХ век се появява панорамното (широкоекранно) кино. Към 1957 г. кино „Христо Ботев“ се подготвя да стане широкоекранно [Отечествен глас, № 3901, 30 апр. 1957 г.]. На следващата година в Пловдив се отваря и първото широкоекранно кино в града – „Гео Милев“, при Културния дом на транспортните работници. Първоначално се пускат игрални филми в зала, собственост на пловдивските железничари, която се намира вдясно при спускане от бетонния мост над коловозите на гарата, на излизане от квартал „Кючук Париж“, а после киното се помещава в новата сграда на бул. „Васил Априлов“, № 3. Салонът на Културния дом има 650 места. Фоайетата и чакалните са облицовани с изкуствен мрамор. Зрителната зала има специална акустична система – важно условие за широкоекранното кино със стереофоничен звук. Сцената е снабдена с модерни за времето си театрални съоръжения. За първи път в България е доставен метализиран екран, със силна рефлексивна способност. При откриването на новото кино се прожектира съветско-индийският широкоекранен филм „През три морета“ [Отечествен фронт, № 4321, 19 юли, 1958 г.]. Средната цена на билета в кино „Гео Милев“ към 1961 г. е 2,30 лева. Интересен е документът от същата година, в който директорът на киното иска намаляване на бюджета на киното от 1. 180. 000 на 950. 000 лева. В плана е определено да има 1400 прожекции и 500 000 посетители. Причината е отнемането на 12–15 прожекции на месец поради различни мероприятия на самодейния театър, лекции, беседи, концерти и др. Народният театър (Пловдив) играе два пъти седмично в този салон и отнема 18 прожекции на месец, които са най-добре посетени между 18 и 20 часа [ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 243, оп. 3, л. 58]. При това положение остават годишно 1180 прожекции. При средна посещаемост от 350 зрители и средна цена на билета 2.30 лева се получава оборот 949.900 лв. [ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 243, оп. 3, л. 58].

През юли 1958 г. се открива лятно кино „Орфей“ („Христо Смирненски“). То се намира на югозападния склон на „Сахат тепе“, над бившия Гроздов пазар и има 1200 места [Тотев, Б. 2017, с. 241].

През 1957 г. се създава любителска киностудия, която до 1963 г. създава 45 филма, от които 24 кинохроники. Заснеманите филми са по „обществено значими теми“. През 1963 г. са заснети 5 филма, посветени на Десетия конгрес на Комсомола, друг филм пък е посветен на „20 години социалистически Пловдив“. Заснетите филми от любителската киностудия са идеологически [ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 306, оп. 3, л. 13–15].

През 1959 г. в Пловдив е открито кино „Култура“ [Отечествен глас, № 4698, 4 дек. 1959 г.]. Сградата на киното е принадлежала на „Дома на изкуството и печата“, основан през 1923 г. от творци, интелектуалци и общественици. Председател на Дома на изкуството е бил Николай Райнов. На 26 януари 1929 г. Пловдивската община получава писмо от Владимир Сис с чек от редакцията на в-к „Народни листи“, с което уведомява за изпращане на 160 000 чешки крони (655, 066. 50 лева) с цел построяването на Дом на изкуството и просветата. Първоначално Общината се спира на парцел на ул. „Иван Вазов“, № 6 (кв. 317, имот I), но вероятно управата е имала други намерения за този имот и строежът е предвиден на място, в подножието на Сахат тепе (Данов хълм), непосредствено до сградата на „Тракийски юнак“. Това се случва след пристигането на Владимир Сис на 26 август 1929 г. На 9 октомври по покана на кмета настоятелството на Дома се събира на заседание. Основна точка за обсъждане е дарението на Владимир Сис и построяването на сградата на Дома. Решено е да се поканят няколко от пловдивските

архитекти, за да изработят проектопланове за постройката. Комисията от кмета, членовете на настоятелството и архитектите оглежда мястото, определено за тази цел, на следващия ден. Сградата се строи няколко години [Маринов, А. 2002, с. 239–240].

В кино „Култура“ се прожектират научно-популярни и детски филми от понеделник до неделя. Киното се ползва от Клуба на културните дейци в града. На 6 март 1960 г. се провежда възпоменателна вечер, организирана от Клуба на културните дейци, посветена на архитект Христо Пеев (1893–1956) [ДА – Пловдив, частично постъпление № 476, л. 1] – най-изтъкнатия и вещ познавач на възрожденското архитектурно наследство в Пловдив и околността му, както и един от неговите най-възторжени ценители. Киното се открива с късометражния филм „Градът на седемте хълма“. Цените на билетите са от 1,20 до 1,60 лева.

Програма на кино „Култура“
[ДА – Пловдив, частично постъпление № 476, л. 2]

	Научно-популярни филми		Детски филми	
Понеделник	10–12 ч.	14–22 ч.		
Вторник	10–12 ч.	14–18 ч.		
Сряда		14–22 ч.	9–12 ч.	
Четвъртък	10–12 ч.	14–18 ч.		
Петък	10–12 ч.	14–22 ч.		
Събота	10–12 ч.	18–22 ч.	14–18 ч.	
Неделя		18–22 ч.	10–12 ч.	14–18 ч.

Интересна е случката в кино от края на 1960 г. На 26.10. и на 3.11.1960 г. в киносалона на кино „Култура“ се прожектират два американски архивни филма от Клуба на кинолюбителите – „Жана д’Арк“ и „Нетърпимост“. Направена им е много добра реклама и цялата пловдивска младеж се стича в малкия киносалон, за да може да се вреди и да види филмите. Входът за филмите е с покани само за определени хора, което увеличава интереса. Събралата се пред кино голяма тълпа от младежи и граждани натиска вратите, за да влезе в кино. Влезлите в кино носят със себе си тухли, които качват на балконите, за да могат да стъпят на тях и да гледат по-добре. В същото време тълпата отвън освирква и бута вратата, за да може да влезе. Вследствие на това щетите са 8 счупени стъкла, 7 неподвижни театрални стола, изкъртена е бравата на вратата на изхода, почти всички номера на столовете от балконите са извадени, гипсовата шпакловка е дълбоко нарязана от остър предмет на много места. Огледалото в мъжката тоалетна е счупено, един писоар е счупен, мивката е задръстена, тръбата е изкъртена. Щетите, нанесени на киносалона, са за над 1000 лева [ДА – Пловдив, ф. 1054, а.е. 18, оп. 1, л. 1]. Несъмнено причината за големия интерес на младежта към филмите е това, че са западни.

Състояние на кинорежата в гр. Пловдив към 1 март 1960 г.
[Райчев, Д. 2011, с. 309]

Кина	Места
„Балкан“	650
„Христо Ботев“	650

„Република“	550
„Георги Търнев“	300
„Гео Милев“	620
„Култура“	340
Лятно кино „Христо Смирненски“	1000
Лятно кино „Родина“	700
Лятно кино „България“	700
Драматичен театър	750
Куклен театър	220
Летен театър	2500
Всичко: 12	Общо: 8980

През октомври 1960 г. в административната палата на Мострения панаир се открива Панаирното кино с 616 места и с 5 прожекции дневно. Щатът на киното е следният: 1 директор, 2-ма киномеханици, 1 билетопродавач, 3-ма контролъори, 2-ма чистачи. През ноември същата година се открива и киното в квартал „Въстанически“ със следния щат: 1 директор, 2 киномеханици, 2 контролъори, 1 билетопродавач, 1 чистач. И двете кина в началото имат проблем с малкия щат, като на служителите им се е налагало да работят по 10 часа, което противоречало на Кодекса на труда [ДА – Пловдив, Ф. 158, оп. 3, а. е. 243, л. 68–69].

Кино „Комсомол“ започва да се строи през 1960 г., а през същата година е съборено кино „Капитол“. ГП „Кинификация“ продава 20 000 тухли от съборената сграда на кино „Септември“. Заради събореното кино е важно да се построи ново, но това става чак след 4 години. Предвидено е кино „Комсомол“ да има 900 места, разположени амфитеатрално. От гардеробното фоайе зрителите трябва да се изкачват по широко стълбище към главното фоайе, където е предвидено да има сладкарница бюфет. Покривът е проектиран да бъде подвижен и през летните месеци да се отваря. Бъдещата кинозала е с широк екран с дължина 14 метра, с възможност да се пригоди като панорамно кино. Сградата се строи по проект на архитектите Л. Шинков, Л. Бонев, Г. Кошеров и Ив. Стоилов [Труд, № 171, 21 юли, 1960 г.]. Киното е можело да се завърши за две години и половина години и да функционира от 1962 г. От удължаването на срока за строеж са загубени 3 мил. лева, приблизително стойността на цялото кино (2 732 000 лева), както и дневен оборот от около 120 000 лева [ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 306, оп. 3, л. 34]. Друг проблем преди отварянето на киното е отоплението, което трябва да идва от парния котел на Профсъюзния дом, но строежът е спрял поради липсата на средства през 1963 г. От ГНС искат кино „Комсомол“ да отвори през първото тримесечие на 1964 г., а на ГП „Кинификация“ се поставя задачата да осигури парно или друго отопление, в случай че не се обезпечи направата на парния котел [ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 306, оп. 3, л. 34]. Това обаче не се случва. В крайна сметка киното е завършено и пуснато в експлоатация на 05.09.1964 г. с първата прожекция на българския филм „Тринадесет дни“.

В статия от ноември 1964 г. във вестник „Отечествен глас“ се описват задачите пред кино „Комсомол“. По инициатива на окръжния отдел „Народна просвета“, пловдивският кино клуб създава инициативен оперативен кино съвет, съставен от учители, комсомолци, които правят програма за прожекции, за реда, по който ще стават посещенията на училищата. Филмите, които се планират имат, пряка връзка с всички учебни предмети. Кино „Комсомол“ се приема за първото в страната кино с конкретни учебни задачи. В статията пише, че „киното е могъщо средство за комунистическото възпитание“. Поставена е задача на директорите на училищата, които трябва да създадат делова връзка с ръководството на кино „Комсомол“

[**Отечествен глас**, № 6216, 2 ноем. 1964 г.]. Друго кино в града – „Георги Търнев“ – поддържа връзка с намиращото се наблизо училище „П. К. Яворов“.

Към 1963 г. в района на Пловдивската градска община работят 22 покрити кина, от които 8 в гр. Пловдив, 2 в Асеновград и 12 в селата Прослав, Брестовица, Перушица, Устина, Кричим, Куртово. Конаре, Ново село, Гара Кричим, Царацово, Коматево, Първенец, Шарково, Брестник и Куклен, Почти всички останали села се обслужват от подвижните кина в Асеновград, Златитрап, Крушово, Полатово, Ситово и Яворово. Без кина остават само махалите Кехайовица и Плодник с общо около 300 души население, защото не са електрифицирани [ДА – Пловдив, ф. 158, а.е. 306, оп. 3, л. 16].

През 1963 г. е завършена сградата на Тракийската организация в Пловдив, открита тържествено през септември същата година в присъствието на Централното ръководство на Съюза на тракийските културно-просветни дружества, на живеещите в Пловдив тракийци и гости от цялата страна. Отдел „Култура и просвета“ на ГНС – Пловдив дава съгласие да се открие в Тракийския дом кино и започва оборудване на залата. Монтирана е киномашина „Балкан“ и за пръв киномеханик е назначен Варкес Хъбедян. През 1964 г. киното е отдадено с договор за експлоатация от „Кинификация“ – Пловдив. С решение на Министерския съвет № А 33–190 от 21.01.1966 г. киното се наименува „Тракия“ и преминава към Централно ръководство на Съюза. След преустройството на залата и поставяне на широк екран киното е официално открито на 5 март 1966 г. През първите няколко години финансовите резултати са незадоволителни, поради прожекции на стари филми. Едва от 1969 г. се осигуряват и премиерни филми. Местата на киносалона са 300 [Шивачев, С. 1997, с. 135].

През 1963 г. ГНС взема решение за построяване на кино с 600 места в квартал „Мараша“ на ул. „Данаил Николаев“. Цената на киното е определена приблизително на 16 мил. лв. и с годишен приход от 17 мил. лева, от който данък оборот е 68 000 лева. Строителството на кино „Кочо Честименски“ се забавя и е завършено чак през 1977 г. В квартал „Мараша“ година по-рано е открито кино „Христо Данов“ на ул. „Иван Рилски“ 16, в близост до църквата „Свети Георги“ [ДА – Пловдив, ф. 158, а.е. 306, оп. 3, л. 36].

През 1963 г. от ГНС планират построяването на кино, което да обслужва кварталите „Каменица“, „Чайка“, „Лаута“ и „Съдийски квартал“ срещу блоковете на Оловно-цинковия завод, които се намират в близост до днешния „Колодрум“, с 600 места, също на стойност 16 мил. лева при годишен оборот от 17 мил., от който данък оборот е 68 000 лева, но това не се случва [ДА – Пловдив, ф. 158, а.е. 306, оп. 3, л. 36].

Към 1963 г. някои от кината са в тежко положение. „Георги Търнев“ и „Република“ не отговарят на изискванията заради липсата на отопление. Затова от кино „Христо Ботев“ се взема старият котел и се монтира на „Георги Търнев“, а в „Република“ се монтира калорифер. Предлага се закриването на кино „Република“ и построяването на ново, модерно кино на неговото място с две зали, както и събарянето на летните кина „Родина“ (открито през юли 1946 г. на площад „Цар Крум“ № 6 зад сградата на пощата. Съборено е при реконструкцията на ул. „Гладстон“ и ул. „Отец Паисий“) и „България“ (през юли 1946 г. на ул. „Иван Вазов“ срещу ДНА. Съборено е през 1968–1969 г. при започването на строежа на новия Партиен дом и е преместено на ул. „Гурко“ № 12, на мястото на сегашните разкопки на Одеона). Кино „Република“ въпреки предложението не е съборено [ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 306, оп. 3, л. 37].

На Панаирното кино се прави ремонт, въпреки че е построено 3 години по-рано. Ремонтирани са киносалонът, касата, тоалетните, преградната стълба за кулата, направени с черно дюшеме и паркет, облицована е фасадата с бял мрамор, направен е нов екран, боядисан е киносалонът отвътре [ДА – Пловдив, ф. 158, а.е. 306, оп. 3, л. 34].

Проблем в Пловдив, свързан с кината, е малкият им брой, както и малкото места, за което се алармира още през 1957 г. [**Отечествен глас**, № 3895, 23 апр. 1957 г.]. През 1959 г. Градският народен съвет взема решение да се построят още кина [ДА – Пловдив, Ф. 158,

опис 3, а.е. 134, оп. 3, л. 19]. Към Девети септември 1944 г. в Пловдив има 5 киносалона с 2600 места, които обслужват 100 000 посетители. Към 1963 г. в града има 8 киносалона с 4155 места, които обслужват над 200 000 души, без приходящите, и 35 000 ученици и студенти.

За период от 20 години населението на града е нараснало двойно, докато кинозалоните не се увеличават. Друг проблем е, че 3 от 8-те кина не се използват пълноценно – това са киното в квартал „Въстанически“, кино „Гео Милев“ и кино „Култура“. Тези кина работят средно 3 пъти в седмицата. В сравнение с другите градове най-тежко е положението в Пловдив. Докато в Бургас и Русе на един кинозалон се падат по 30 души, в гр. Търново – 27 души, Варна – 25 души, в Пловдив един кинозалон трябва да обслужи 47 души. Това е голям проблем заради постоянно увеличаващият се брой на кинозрителите [ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 306, оп. 3, л. 33].

Статистика на кината в България за периода 1961–1963 г.

[Статистически годишник на Народна република България. 1963 г. София, 1964, с. 523]

Градове	1961			1962			1963		
	Брой кина	Прожекции	Посетители	Брой кина	Прожекции	Посетители	Брой кина	Прожекции	Посетители
София	34	52 182	16 331	34	52 351	16 622	38	54 354	16 527
Пловдив	8	14 574	4 560	8	14 566	4 701	9	14 423	4 563
Варна	9	12 506	3 813	10	14 128	4 205	10	15 085	4 388
Бургас	6	7 512	2 047	6	8 782	2 545	6	9 530	2 711
Русе	7	10 398	2 800	9	10 920	2 845	10	11 979	2 979
Търново	2	2 923	795	2	3 224	815	3	4 294	883
Плевен	4	6 514	1 623	5	6 538	1 657	6	8 769	1 697
Пазарджик	3	3 915	1 156	3	4 148	1 225	3	4 299	1 160
Ст. Загора	3	5 087	1 655	3	5 182	1 725	4	5 538	1 882
Смолян	3	2 521	374	3	2 635	407	3	2 614	422
Габрово	5	4 812	1 058	5	4 926	1 086	6	6 690	1 258
Враца	2	2 820	832	2	2 978	807	2	2 987	787
Видин	2	3 826	793	4	4 668	875	4	5 393	843
Перник	7	6 455	1 319	8	7 155	1 372	8	6 755	1 306
Димитровград	5	4 044	842	6	6 109	1 034	7	6 595	1 146

От таблицата се вижда големият брой на прожекциите спрямо посетителите. Това се дължи на плановете прожекции въпреки липсата на зрителите, което е неоправдан разход. Например има случай в с. Брестовица директорът на киното не пуска прожекцията в определения час, заради липсата на зрители, поради което е порицан. Това е практика и в други села. От таб-

лицата се вижда, че Пловдив, който е вторият по големина град в България, има по-малко кина от третия по население град Варна. През 1963 г. Варна има повече прожекции от Пловдив, но по-малко посетители. Русе има към 1963 г. равен брой кина с Варна и съответно с едно повече от Пловдив. Голям брой кина имат в Перник и Димитровград.

Друг проблем в киното е свързан с лошото качество на прожекциите. Не са редки случаите с тих, прекалено силен или неразбран говор, паразитни шумове, обърнати кадри, губене на фокуса, прожектиране без надписи или през половината филм. Като причина се отбелязва, че това се дължи на невниманието на операторите [ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 306, оп. 3, л. 18].

Обръща се внимание и на отношението на киноработниците към посетителите, което е важно в една културна институция. В доклада са описани следните случаи: в кино „Култура“ касиерката влиза в пререкания с инспектори от отдел „Кинификация“, пречи за изпълнение на техните служебни задачи, като твърди, че сама може да определя дали филмите са подходящи за ученици, или не, прави забележки на инспекторите и се държи неприлично [ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 306, оп. 3, л. 18]. В кино „Христо Ботев“ на зрител са му дублирани местата и е оставен да се оправя самостоятелно [ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 306, оп. 3, л. 18]. Такива случаи не са рядкост, се споменава в доклада, и е обърнато внимание на директорите на кината в града и ръководителите на ГП „Кинификация“ да коригират поведението на служителите си.

В първите години на социализма се излъчват филми като „Как се каляваше стоманата“ [Отечествен глас, № 83, 6 дек. 1944 г.], „Дъга“ [Отечествен глас, № 95, 20 дек. 1944 г.], „Симфонична поема“ [Отечествен глас, № 96, 21 дек. 1944 г.], „Герой на труда“ [Отечествен глас, № 117, 17 ян. 1945 г.], „Зоя“ [Отечествен глас, № 142, 15 февр. 1945 г.], „Повест за истинския човек“ [Отечествен глас, № 1388, 25 март 1949 г.], от българските филми – „Тревога“ [Отечествен глас, № 2019, 5 апр. 1951 г.], „Ребро Адамово“ [Отечествен глас, № 3742, 23 окт. 1956 г.], българо-съветския филм „Героите на Шипка“ [Отечествен глас, № 3237, 8 март 1955 г.] и др. Първият български документален цветен филм – „Първи май 1949 г.“ – се прожектира в Пловдив през 1950 г. [Отечествен глас, № 1818, 9 авг. 1950 г.]. Иван Еленков отбелязва, че през ноември 1946 г. във връзка с прожекцията на съветския филм „Валерий Чкалов“ в София Любомир Михайлов, завеждащ отделението „Просвета и изкуство“, в писмо до директора на „Отдых и култура“ пише, че „е необходимо след всяко прожектиране да се говори върху съдържанието на филма и поуката, която ние извличаме от героизма на съветските хора“ [Еленков, И. 2013, с. 129]. Тази практика се установява и в Пловдив. Обобщените данни за излъчваните филми от края на 50-те и началото на 60-те години показват, че българските филми се прожектират средно по 29 дни, съветските – 19 дни, западните филми по 30 дни. По-малкото задържане на филми по екраните се дължи на по-слабия интерес и по-малкия брой зрители. Съветските филми „Четиридесет и първият“, „Посещението на президента“, „Чисто небе“, „Иваново детство“, „Мир на новороденото“ се прожектират по 1–2 седмици и са гледани от по 20–30 000 души, а филми като „В началото на века“ и „Девет дни“ минават в абсолютния смисъл на думата незабелязано с по 16.800 и 6.600 зрители. В същото време западни филми като „Окей Нерон“, „Дуел в джунглите“, „Черният Орфей“ и др. се прожектират по 3–5 седмици и се гледат от по 50–90 000 души. Рекорд в това отношение държи аржентинският филм „Във възрастта на любовта“, прожектиран 8 седмици и посетен от 109 000 зрители. През март 1963 г. в 7 кина в града се прожектират само два филма – италианско-френската комедия „Троянската война“ и английският филм „Бели сенки“. От българските филми с рекорден брой зрители е филмът „Тютюн“ със 148 000 зрители. Филмите „Първи урок“ с 48.000 зрители, „А бяхме млади“ – 49 000, „Царска милост“ – 65 000, „Пленено ято“ – 23 000, „Калоян“ – 59 000. Значителни посещения от българските филми имат „Златният зъб“ с 81 000 зрители, „Специалист по всичко“ – 90 000, „Любимец 13“ – над 90 000 и др. [ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 306, оп. 3, л. 21].

В доклад на ГНС пише, че ръководството на „Кинификация“ и директорите на кината трябва да разберат, че основната задача и предназначението на филмите не е изпълнение на финансовия план: а „Основното тук е да се използват възможностите на киното за най-широка

политическа агитация. Това означава, че за определени филми трябва да се осъществяват редица предварителни мероприятия с оглед разкриване на тяхното високо идейно съдържание и осигуряване на въздействието им върху максимален брой зрители“ [ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 306, оп. 3, л. 22]. В доклада се казва също, че филми като „Четиридесет и първият“, „Иваново детство“, „Мир на новороденото“, „Посещението на президента“ и др. трябва да се прожектират при пълни салони. За да се привлекат зрители, ГНС поставя задачата директорите да установяват тесни връзки с масовите организации, с голям брой предприятия, културни институти и учреждения, учебни заведения и др. За привличане на максимален брой зрители на филмите с културно-идеологическа тематика голяма роля се отделя на предварителната работа. Проблем са малките доставки на рекламни материали от София, като афиши, фотоси и сценарии на филми. Някои от рекламните материали пристигат от София в Пловдив след започване на прожекциите в Пловдив. Голяма реклама от плакати, табла, диплянки се прави на българските филми и малка за съветските филми, което е заложено от ГНС да се промени. Добра реклама се прави и на западните филми. Също като средство за популяризиране на съветските филми е предвидено да се използват рецензиите във в. „Отечествен глас“ и „Комсомолска искра“, както и в Радио Пловдив и РТВ [ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 306, оп. 3, л. 26].

Обърнато е внимание и на работата на ГП „Кинификация“ с училищата. За тях е предвидено по-широк тематичен кръг от учебни филми по история, биология и пр. Говори се и за голяма незаинтересованост и формалност от страна на училищните директори и учителите към образователните филми и се настоява за решаване на този проблем, като се задължат училищата да подобрят своята организация [ДА – Пловдив, Ф. 158, а.е. 306, оп. 3, л. 27].

Защо към съветските филми имат по-слаб интерес отколкото към западните? Една от причините е затвореността на режима. При затворен режим към всичко създадено извън него има голям интерес (като случая в кино „Култура“). Друга причина е тематиката на филмите. Съветските филми са главно свързани с Втората световна война, докато излъчваните западни филми са комедийни. Причините за излъчване на патриотични съветски филми е идеологическа пропаганда. Затова и излъчваните западни филми са с комедиен характер, а не с някаква по-сериозна тематика.

В заключение ще добавя, че въпреки директивите на ГНС съветските филми са по-малко гледани от българските и западните. От българските филми най-голям интерес, както отбелязах по-рано, представлява филмът „Тютюн“, който е най-гледан през този период. Централната и местната власт използват киното като средство за пропаганда. Властта определя кои филми да бъдат излъчвани, кои филми да бъдат спирани от екран и кои да бъдат преповтаряни. Отделя се и особено внимание на тясната връзката между училището и киното, защото киното е добро средство за възпитание на младежта.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Архивни материали и периодика

В-к Днес (Пловдив), 2000. [V-k Dnes (Plovdiv), 2000.]

В-к Труд, 1960. [V-k Trud, 1960.]

В-к Държавен вестник, 1946; 1948; 1963. [V-k Durzhaven vestnik, 1946; 1948; 1963.]

В-к Отечествен глас, 1944; 1945; 1947; 1949; 1950; 1951; 1953; 1955; 1956; 1957; 1959; 1964. [V-k Otechestven glas, 1944; 1945; 1947; 1949; 1950; 1951; 1953; 1955; 1956; 1957; 1959; 1964.]

В-к Отечествен фронт, 1958. [V-k Otechestven front, 1958.]

ДА – Пловдив, Фондове 45; 158; 697; 1054. [DA – Plovdiv, Fondove 45; 158; 697; 1054.]

ДА – Пловдив, Частично постъпление № 476 [Durzhaven arhiv – Plovdiv, chastichno postuplenie N 476].

Публикации

Балчев, В. 2012 – Владимир Балчев. Забравеният град: записки за Пловдив. Пловдив: ИК „Хермес“, 2012. [Vladimir Balchev. Zabraveniyat grad: zapiski za Plovdiv. Plovdiv: ИК „Hermes“, 2012.]

Еленков, И. 2013 – Иван Еленов. Труд, радост, отдих и култура. Въведение в историята на идеологическото моделиране на всекидневието през епохата на комунизма. София: Център за академични изследвания, 2013, 129 с. [Ivan Elenkov. Trud, radost, odih i kultura. Vavedenie v istoriyata na ideologicheskoto modelirane na vsednevieto prez epochata na komunizma. Sofia: Tsentar za akademichni izsledvania, 2013, 129 s.]

Костов, К. 1999 – Костадин Костов. На кино в Пловдив. Пловдив: „Веда Словена“, 1999. [Kostadin Kostov. Na kino v Plovdiv. Plovdiv: “Veda Slovena”, 1999.]

Кърджилов, П. 2012 – Петър Кърджилов. Нови и неизвестни досега данни за историята на ранното кино в Пловдив (1899–1912 г.). – Годишник на Регионален исторически музей – Пловдив, 2012, 35–46. [Kardzhilov, P. Novi i neizvestni dosega danni za istoriyata na rannoto kino v Plovdiv (1899–1912 g.). – Godishnik na Regionalen istoricheski muzej – Plovdiv, 2012, 35–46.]

Маринов, А. 2002 – Александър Маринов. Дом на изкуството и печата в Пловдив, 1923–1944 г., хроника-летопис. Пловдив, 2002. [Aleksandar Marinov. Dom na izkustvoto i pechata v Plovdiv, 1923–1944 g., hronika-letopis. Plovdiv, 2002.]

Райчев, Д. 2011 – Димитър Райчев. Пловдивски алманах. Пловдив: Издателство „Мултипринт“, 2011. [Dimitar Raychev. Plovdivski almanah. Plovdiv: Izdatelstvo “Multiprint”, 2011.]

Тотев, Б. 2017 – Божидар Тотев. Енциклопедия на Пловдив. Пловдив, 2017. [Bozhidar Totev. Entsiklopediya na Plovdiv. Plovdiv, 2017.]

Шивачев, С. 1997 – Стефан Шивачев. Тракийската организация в Пловдив. Пловдив, 1997, 135 с. [Stefan Shivachev. Trakiyskata organizatsia v Plovdiv. Plovdiv. 1997, 135 s.]

Съкращения

ДВ – Държавен вестник. [Darzhaven vestnik.]

ГНС – Градски народен съвет. [Gradski naroden savet.]

ГП „Кинефикация“ – Градско предприятие „Кинефикация“ [Gradsko predpriyatie “Kinefikatsia”]

ДА – Пловдив – Държавен архив – Пловдив [Durzhaven arhiv – Plovdiv]

ДВ – Държавен вестник [Durzhaven vestnik]

ДП „Кинефикация“ – Държавно предприятие „Кинефикация“ [Darzhavno predpriyatie “Kinefikatsia”]

ОНС – Пловдив – Общински народен съвет – Пловдив [Obshtinski naroden savet – Plovdiv]